

Издаје Педједом. Цијена: За ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО УГАРСКУ (с БОСНОМ и ХЕРЦЕГОВИНОМ) на годину 6 ф., на 30 год 5 ф., на четире године 1 ф. и 50 локчића. За сва остале земље у ЈЕВРОПИ и АМЕРИЦИ: на годину 20 франака, на по године 10 франака, на четире године 5 франака.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

Црнотата плаћа се у црнотатам издавањима издавањима администрација - Глас Црногораца - на Цетињу, а може се и картом упућеном на пошту у Котор. Довољно плаћа се уредничку Рубицу се издржавају.

За ослон плаћа се од реда била. За ослон веће и на дуже вријеме може.

ЦЕТИЊЕ, 23. Јануара.

Поводом смрта блаженочинишег митрополита црногорског Илариона подаје нам се жалосна прилика, да проговоримо коју о нашем домаћем свештенству, којег представнике видјемо у повећаном броју окупљене око мртвога тијела њиховог црквеног поглавара.

Не може оvdје мјесто бити, да говоримо опширно о самој улози свештенства. Познато је опште да је његова улога света и узвишена, управо небесна, као што је и онај источник освешћен и узвишен, из којег она потиче. Дјеловање свештенства свагда утиче благотворно на цијелу једну државу, када је она саобразно ономе небесном образцу који му је за вјечита времена поставио утемељитељ хришћанске цркве; јер док је свијета и вијека, мисли се не ће одржати пријеква потреба уређењем друштва људском, да за коријен здравото живота свога тражи темељ и земљиште у оним вјечитијем истинама, које проповиједа наука Христова и које учи света црква његова преко својих службеника.

Службеници су ти свештеници. Служећи цркви својој они у исто доба као проповиједници слова божјег служе и народу, јер га помоћу вјечитијех истина науке Христове настањвају на пут правде; чувају га да се не претвори у гомилу злијерова који би се међу собом у рату свајех против сваког прождри. Не допуштају му да потоне са свијетом у „житејским пошеченијама“ у којима може савршено да изумре свака љубав и сва добра воља, падижу га душевно позад овога земаљскога глба у којем би се човјек иначе задавио у својој саможности и грамавности, управљају му погледе на више тардећи у њему вјеру у бољи свијет и живот, у кратко лијече парол од свијех недуга и слабости, којима је по природи и саставу своје у овоме земаљском животу подложен.

Прелијена је та улога душевнијех лекара и благотворна за народ и државу, само када се врши савјесно и саобразно постављенијем прописима!

Може ли се о нашем домаћем свештенству рећи, да је савјесно одговарало свом задатку?

Неправично би било, кад се при окјени дјеловања изнема свештенства не би узеле у обзир све прилике и неприлике, с којима је оно тако рећи до данас имало да се бори.

Свештенство наше није једна каста за себе. Оно је један живи дио нашег народа, који је тијесно уткан у цијелу састав нашег народнога организма. С тога оно не може живјети у нас животом забавним, него живи животом цијелога народа нашег, на како је том народу тако је и њему.

Ето разлога, за што је наше свештенство дијелило судбу цијелога народа нашег; ето сиди и кључа, којим се најбоље одговорити може, у колико је свештенство наше до данас испуњавало свој узвишени задатак.

Познато је да је дојаконља историја народа нашег — историја непрекидне патње и мучења. С народом својим и свештенство се само патило и мучило. Народ је био тако рећи у вјечитом догору с пуштом у Ручи и Јатагалом за пасом, стојећи и ли у боју против непријатеља или

на стражи за своју слободу и независност.

И свештеник је наш морао за изродом у догор. А од догора је остала подаље и црква и олтар божји.

На ипак, и у тијем мучнијем приликама наши су свештеници по могућности дужни: своју испуњеност испуњености своме знамење часнога крета и посред самих љутијех бојева, у којима је не један од њих чува од јунаштва почиши, о чему зна да прича наша ратна историја. А у оним краткијем пољима, које се код нас зову мирно доба, свештеници су наши по своје знању и разумијевању свесрдно и искрено служили Богу и олтару. Дабоже да се ту није могао развити расколни црквени церемонијал, као што то бива по другијем срећнијем земљама; али то и не припада суштани Христове цркве, шта више то се противи њеној изворној чистоти, с којом се много пута слаже смјерна служба ка швет пона Вукосава, који кад крети вољу, „крет му рука, а ветрахна струка.“ Не врати душа Христова на докторском клобуку, него на севојој шипчавици: на чистоти умљата срдашња!

Али, Богу хвала, настала су и код нас времена мирна и прилике у свему повољније; па као што цијела држава наша у свијема својим странама узима на се мало по мало правичније и уређеније облике, тако је и за свештенство наше наступило сретно доба, да се и оно у својој саставу боље уреди и за своју високу службу што боље оспособи.

Нијесмо ми позвани, да дубље улазимо у овај предмет. Ми смо га само додирнули, а надлежне власти и позвани органи учиниће своје. Сам блаженочиниши митрополит Иларион учинио је у том погледу баш пред саму смрт своју један корак у правујед. Нема сумње да ће се тим путем и даље ићи и за наше домаће свештенство све тако удевити, како ће оно што боље одговарати своје позиви, а тијем што јаче придемагати развиту наше државе и народа. Нови архијереј црногорски, који ће, по милости божјој и вољи нашег узвишеног Господара с којом је и воља народа нашег једно исто, сјести на упражњену столицу митрополије црногорске, имаће пред собом отворено широко и пространо поље, на којем све што се добро и корисно уради или ће у прилог цијелој држави нашој и васколиком народу.

Боже дај, да нас и на том пољу нашег корисног и благословеног рада не узнемири никаква слоњашња буре, како баемо и ту могли колико толико нападати што смо по невољи кроз толике вијекове пропустили!

У делегацијама аустро-угарским, које су се на позив царев састале да нијебају о кредиту од осам милиона који влада аустро-угарска нише да би савладала уставак и отпор у Босни, Херцеговини и Кривошанијама, учинио је аустро-угарски заједнички министар иностраних дјела гроф Калнокија изјаву, која вкелује да се на њу осврнемо.

Изјаву ту на сад познатије само у стегнутој форми телеграфског навода, те по томе не можемо судити о цијелој садржини њеној. Нарочито жалити се морамо на кореспондентни бар у Бечу, што нам није козваткин дио те изјаве саопштити, а то је ласно могао учинити с дије три ријечи, за које не баемо жалити трошка.

У телеграму каже нам се само, да је гроф Калнокија изложио пред делегацијама узроке устанку у Херцеговини, али, на жалост, не наводи се ниједном ријечју макар само један од тих узрока, и по томе морали бисмо тек нагађати, кад бисмо хтјели да изажемо шта гроф Калнокија сматра да узрок тога устанку. Најчешће се сматра је несигурна и често нехотна, и за то ћемо се ми оставити тога посла, и привечајемо још који дан док нам стигну бечки листови у којима ћемо на широко наћи разлагања Калнокијева.

По у овоме, што је у изјави Калнокијевој негативно, он је са свијем позитиван к не оставља никога ни у најмањој сумњи.

На име гроф Калнокије јасно и отворено каже, да се устанак у Херцеговини нема приписивати сподашњем уштуру; он приступа овом предмету још ближе, па каже, да се ни Русија ни Турека ни Србија ни Црна Гора не могу кривити за овај устанак, јер његово је највише уођење да су цар и кабинет руски одушевљени за мир и да су њихова одсјећања лојалног и пријатељског сусједства изван сваке сумње. Исто су тако и односи к Турекој изврени, почем је у ове са свијем разбијена зебња која ју је до сад толико морала; као да ће Аустрија поћи и даље на југ до Солуна. Што се тиче Србије и Црне Горе, њихови су кнезови дали несумњиве доказе свога коректног и лојалног држања.

У томе је гроф Калнокије ниједну истину казао. Ми не можемо оvdје устати да говоримо у име опшћех друштвних држава које гроф Калнокије у својој изјави помиње, према је наше мишљење и прије као и данас да су оне са свијем невине у овоме устанку који пада на терет Аустро-Угарској; али што се тиче Црне Горе, овлашћени смо рећи, да је она мање по ипо крива овим неприликама које Аустро-Угарска има на својим јужним крајевима — као и у Босни и Херцеговини, јер — државе Црне Горе вада је било руковођено правилом и тријезном ошјеном положаја као и скруполозном пажњом на установљење међународно.

Гроф Калнокије дакле само истину погађа, када изван сваке сумње ставља коректно и лојално држање Црне Горе, и ми од своје стране са задовољством констатујемо оvdје, да се у Аустро-Угарској са званичне стране потпуна правда одаје Црној Гори.

На жалост не можемо то исто рећи и о великом дијелу штампе аустро-угарске, која се оглушује правој истини и заслијењено ходи по стародавнијем утрвацијем путовима страста и мржње против свега што се зове црногорско и словенско.

Далеко је од нас, да бисмо за овакове изјаве у једној земљи слободној и уставној као што је Аустро-Угарска и најмању одговорност сваливали на владу. Али то је изван сваке сумње, да један и том који се изјесном дијелу аустро-угарске журналистике допада кад о јужнијем Словенима пише стоји изван свијех правила најобичније пристојности и није ни најмање у стању да код велике публице покритијени и оследи ону правду и лојалну политику, којом се влада аустро-угарска вада одликовала и које се она и данас тако савјесно придржава, а још мање може такав начин исказа изазвати сим-

патије и пакловост у јужнијех Словениа.

Ми у том погледу нити можемо нити хоћемо да дајемо коме ушутства; али би нам на сваки начин било, кад би се крај учинио дијалог извјеснога дијела аустро-угарске журналистике према јужнијех Словениа, који и ако нијесу овако високо образовани као господи у Бечу, ипак имају право захтијевати да се у њима поштује бар људско достојанство и да се без невоље не вријеђају њихова народна чуства, која су њима као и сваком другом народу — светиња.

Можда би у том правцу свјеснији и озбиљнији дио бечке журналистике могао што порадити. Би ли?

Осет су новине аустро-угарске пуно и прелудне свакојаких вјести о Црној Гори, које су све доведене у везу са локалним у Брискошанијама, Херцеговини и Босни.

Ко би им свијема ушао у траг и по би досио да их све суобине?

Ми ћемо за то само неке од њих навести.

Тако и, пр. има већ дуже времена, како се по свијем новинама говори о некаквој мистериозној личности, која се зове Метко Старјевић. Тај Метко Старјевић (буди Бог с њим!) био је и на сату и ризету, и на пошлети доносио је чак и на аудијенцију у извешта Кијаз. Сада је гллада пошао у Херцеговину или у Кривошаније, а поново је са собом сине наре.

Ко зна за тога Метко Старјевића? Оvdје баш нико! Ни име му није помињено наметно, да би се бар вјеровати могао да постоји такав човјек у свијету, а нека аудијенције и сличнијех нара; јер до данас се не нашта у српској царој ни име „Метко“ ни презиме „Старјевић“. Али бечке новине тако га зову и благо оном ко то вјерује. Још додју да је био и на аудијенцију у Кијаз на Цетињу, а зна се да се Кијаз већ од новоста лета не бави на Цетињу! —

Друге су вјесте овет о невој Инглешкии која је дошла у Црну Гору и довијела силне наре, да одатле расипају по Херцеговини и Босни устанак против Аустро-Угарске.

Видје ли ко ту Инглешкиву?

Нико без вошара бечкијех, јер још од прошлога лета не видјемо да је икоја Инглешкива пасала Кретац, а кроз Дугу не вјерујемо да се икоја одгајала. —

Да је Црна Гора пуна Руса, то је већ стара вјест, на коју смо извакнута, на није чудо ако се и сада понавља, но да је у Црној Гори већ толико све узларело да се не може ред одржати и да је тога ради позвана Аустро-Угарска да оvdје опет ред успостави, то да нијесмо читали у полузваничној аустријској „Бохемској“, могли бисмо помислити да је ради сатуре исписано.

Хоћемо ли и даље настаити набирко на овога шјетаниа аустро-угарске журналистике?

Довољно је да сад и оводико да — смејех и ругу. За аблазу нема се и тако шта наводити.

БЕСЈЕДА

којом је Његово Вишочество Кијаз српски Милан М. Обреновић IV, отворно 10. окт. мјесеца у Биоград редовну народну скупштину за 1881 годину.

Поштомани посланици!

Прва Моја ријеч нека буде поздрав срдачне добродошлице представницима Мога државног вјернога Ми народа!

Моје задовољство што све данас поздрављам у толико је веће, у колико ет прошлогодишњом радњом својом дали с снова да се Кијаз и народ могу поуздати у мудрост, оданост и у родољубље наше.

Ја сам вада полагам велику важност на одржање и развијање добрих односа Србије са саврним државама. Много ми што нас уијерити могу, да се они утвђу без прекида у духу узлајамног пошвања и пријатељства, и да правичност држава Србије у међународним питањима налази суду пријавља. Моје је дубоко уијерење да је таква политика у најбољем интересу наше отаџбине. А у Мојој тврдој

воли да се посветим том bitnom interesu zemaljskom, kao i u svijesti naroda, koji poticao u vjatu i cijeni politичке и стварне борбе које су тим правцем већ до сада добиле, па зато желим да ће Србија на томе путу свој политички значај остварити, своју будућност осигурати.

Прозлога зета Ја сам био срећан да задовољим Моју толику жељу да изричито и лично благодарим Његовом Величанству Цару Николају за симпатична расположења према народу српском, засведочена и другим прилика нарочито још и паклима судјеловањем Његово царског владетелства у утврђењу независног положаја Србије. Пријем којим Ме је Његово царско величанство одликовало, за Мене је пов драгоцијен доказ колико се високо цијене у свијесци нашег народа на путу образовности и напретка.

Сматрао сам за дужност да Његовом Величанству Императору Александру III лично изразим Моје и Мога народа дубоко сауштење поводом страшног несређе која је царски двор и Русију постигла мученичким смрћу цара Александра II, као и да му лично поднесем утврђења о осјећањима захвалности коју Ја и Мој народ гајимо према узвишеном царском дому. Са задовољством могу изјавити да државним милостивим о пријему којим сам од Њега предисретнут и који је за Мене поновљени доказ симпатија којима је Његово Величанство захватио према Србији.

Вие сам срећан у врховници краљевине Угарске лично поздравити Његово царско и краљевско величанство Величанство и поново се ујерити о пријатељском расположењу Његовога Величанства према Србији, која расположења Ја са искреном захвалношћу високо цијеним.

Радећи на утврђењу трговинских и других одношаја Србије са страним државама, Моја је влада закључила и подијела вам на одобрење трговински уговор и консуларну конвенцију са Сједињеним Државама Сјеверне Америке, трговински уговор с Холандијом, као и нужну намену и допуну трговинског уговора с Великом Британијом.

Са сусједном аустро-угарском монархијом закључен је и подијелио вам се уговор о плодобији који завршује из дане заговјетних преговора. Мени је мало што могу потврдити, да су и том приликом преговори вођени оном духом који ујемчава утврђење пријатељских, за обе стране тако корисних односа.

Поред тога Моја је влада учинила корак да се трговински односи Србије и са осталим државама доведу у ред путем уговора, у смислу одредаба берлинског трктата. Сви су изгледали да ће овај корак ускоро до познатих резултата доћи.

Али да би се таква и подобна питања за нашу отаџбину успјешно рјешавати могла, — да би се непрекидно и на свима важнијим тачкама било над нашим интересима у међународним питањима, — да би у опште наша отаџбина могла одржавати своје односе према страним државама овакве какви приличе њеном новом политичком положају: пријето је потребно, да се понове закључени већ одржана предиспонира Србије код страних дворова. Ја нарочито желим да овоме за земалски углед и асмалске интересе значајном питању нашу патриотску пажњу подијелим.

Поштовани посланици! Ви сте у скупућинској сесии за годину 1880 доносили значајне одлуке, рјешили озбиљне ре-

форме за унутрашње унапређење наше отаџбине. Али тиме још нијесте испунили ваш велики задатак. Вас и у овој сесии очекују тако исто важни радови. Послије већ узаконских реформа, које су дале нову и врљенак помет јавном животу у земљи, те Србију изведе у ред држава које се политичким слободама поносити могу, — последије мјера које се оклицале народну производњу, подигле кредит државни, повратиле пољерење и узвисиле углед земље, — истава се онет пред вас части пуна задатак да истим правцем наставите тако срећно започето дјело напредног преображаја земалског. У томе смислу ви ћете имати да заједно с Мојом владом приступите к преображају унутрашње земалске управе, како би се у сваком погледу боље и потпуније одговорило потребима земалским: — да посветите већу бригу развијању саобраћајних средстава, унапређењу народне наставе, утврђењу земалске одбране; — да облажете и стаано утврдите односе између државе и приврених власти, а то колико у интересу ауторитета и реда државног, толико и у интересу потпунијег вршења оних вјеројасних задатака, којима по природи и по предањима својим има да служи наша народна православна црква.

Рјешавање аграрних односа у новоослобођеним крајинама изазвало је потребу да се размисли о мјерама, којима би се ускорила коначна распора тога питања и олакшала исплата откупа, који један дио наших држављана треба да плати. Влада ће вам подијелити предлог законски у томе правцу, и Ја га препоручујем нарочитој пажњи вашој, јер коначно рјешење тога питања, поред олакшања и користи које би доносило нашим држављанима, биле у исто вријеме колико једно правичности толико и дјело добре политике.

Већ од дужег времена осјећа се потреба да се садашњи закон о порезу замени другим који би дао већег јемства за пралику поједну према имућности грађана. Неправичност садашњег система све се то јаче осјећа, што су се, у политичко и културно развијање наше отаџбине, и државни задатци разгранали и државне потребе умножиле. Вријеме је да се и на пољу пореске системе нужне реформе учине. С тога ће вам Моја влада подијелити предлог за нов закон о порезу, и ви ћете га, ујерен сам, проучити и рјешити с оном озбиљношћу, и с оном обавишћу на правду које то важно питање заслужује.

Предложите вам се и размисли о неким већ постојећим законима финансијским, које су се и у колико су се, у слијед практичне примјене самих закона, показале као изневјесне.

Да би се извори народнога благостања развили, влада Моја, осим пажње коју поклања унапређењу саобраћаја у земљи и отварању и осигуравању трговинских свеза с другим народима, постарала се и о потребним мјерама за унапређење землорадње, трговине и заната. У томе правцу израђени су и подијелио вам се на рјешење предлози: за закон о нижим пољопривредним школама, о унапређењу сточарства, о аваријском фонду и аваријској банци, као и предлог за закон о аваријској банци.

Поштовани посланици! Ваша досадања патриотска радња, — ваша засведочена Ми оданост Мени и Моје дому, за Мене су поудна јемства да ће ваш рад и од сада неомеђено ићи само оних пу-

тем на коме се једино може доћи до правде и постојања напретка народног. Ја се удам да ћете и од сада као и до сада радити тако како ћете, осигуравајући земљи политичке и грађанске слободу, у исто вријеме осигурати крвјак и непрекидни развој наших јемствима ред државног јемствима без којих се благостање, напредак и слобода никада и нијесте одамањити нијесте могли.

Тук само тако радња можете достојно одговорити нашем великом задатку, и народ и владама испунити благодарношћу. Тек само тако радња, постигнуће се да и народ и владама коју с пуним поуздањем и спокојним духом приступите к самој основној реформи земалског Устава, о којој сте у прошлогодишњој сесии доносили закључак и с којој по прописима Устава имате у овој сесии да рјешавате. Сједнице су ове народне скупућине отворене!

Нека Бог благослови ваш рад!
У Београду, 10. Јануара 1882.
М. М. ОБРЕНОВИЋ с. р.

Погреб блаженопочившег митрополита Илариона.

У недељу предаосмо матери земљи остатке земље нашег доброг митрополита Илариона. Још у суботу, уз жалосну јеку звона са свијех цркава, би пренесено тјело његово из стана митрополије у манастирску цркву, гдје је у потпуном архијерејском орнату и са свјема одицањима постављено на при катафалк. Народ многобројни долазио је тај дан са свијех страна да пошледили пут види свога доброг архијереја и да се Богу помоли за његову душу, а свештеници су украј његова мртпа тјела читали непрекидно молитве и јеванђеља.

Сутра дан, иза обичне недељне литургије, осласе звона жалостивим звуком почетак опјеле. Многобројни свештеници црногорски са свијех страна — било их је до четрдесет — а на челу њихову високопросвештени епископ рашки и захумски г. Висарион, који још у суботу дошао бјеше из манастира Острога, обухоме се у свечане одежде и отпочеше опјеле које је по обредима наше свете цркве прописано за архијереје. Опјеле су присуствовали: г. В. Војко Петровић, заступајући Његово Величанство Књаза, црногорски државни савјетници и министри, аустро-угарски заступници г. барон Темел, секретар царско-руске мисије г. Шнајер, чланови великога суда црногорског и остали виши и нижи чиновници црногорски, ученици и ученице свијех основних и средњих школа са својим учитељима и учитељницама и непрегледна множина народа, који се стекао са Цетиња и околних мјеста да учини пошледили пошту своје доброг митрополиту. Опјеле је текло правично, уз тужно учешће свијех. Пошто се оно свршало, прозбори високопросвештени г. владика Висарион ову бесједу:

„Скопчавсе из мале исподни зета долга, угодна бо бје Господени душа его.“ Премудрости Соломона, глава 4, ст. 13—14.

Живот је чочејни на овоме свијету свопач са непрестаном борбом и непрекидном тежњом за свјетске ствари, тако да многи при овој борби и тежњи заборавају строгу судбу своју, која их са

једним махом узасне које своје каприсно покоси и неприправне у вјечност пошлече. А други пак при свој овој борби и тежњи свјетској имају свагда пред очима вјечност за коју их је судба биродјелила, пак се неуторно старају, да са врљима својима покој себи у вјечност прибаве, а за гробом својим у потомству лијешу успомену себи оставе. Овајма пошледињима припадао је и оваје пред нама лежећи мој у Христу брат и саслужитељ Високопросвештени митрополит црногорски Иларион, који је са врљима својима, побожношћу, некривошћу, простодушношћу, а особито са податљивошћу и милостивом својом према сиротиња и узвишима догодио себе за вјечност припремио тако, да се праведно за њега казати може са премудром Соломоном: „Скопчавсе в мале исподни зета долга, угодна бо бје Господени душа jeho.“ То јест: мало је живио али доста је добра учинио, те је овим Богу угодан.

Високопросвештени митрополит Иларион коме преје монашество бијаше име Илија родио се у Подгорици околу године 1828 од сиромашна црногорски родитеља иза којих је у повоју остао те га је старија сестра његова прихватила и кроз десет година надржавала, а последије га она предаде једном његовом рођаку у Служ, а овај даде га за јак једном добром старцу кадуђеру Исајији, настојатељу манастира Ждробаника, који ово сироче усвоји за духовног свога сина, поучи га црквиној књижи и у своје вријеме постриже га у њин монашески и стави му име Иларион. Године пак 1847. буде Иларион рукоположен за свештеника од блажене успомене Високопросвештеног митрополита црногорског покојнога Петра II. Јеромонах Иларион пребивао је кроз више година код доброг свога старца Исајије у манастиру Ждробанику гдје је побожно живио и љубавно се пошашао са оном народом од кога је у опште љубљен био због благе нарави његове. Када пак Његово Величанство славне успомене покојни Књаз Данило види Јеромонаха Илариона, својим прописатељним оком позна бистроту ума његова и помисли, да би кадуђер овај с временом могао од потребе бити цркви и држави црногорској; за то пажњу своју на њега обрати, но видећи да Јеромонах нема још довољног знања ишповиједи, да Јеромонах Иларион уђе у школу цетињску како би могао покрести вјеројасног знања. Тек што је свршио редова ову школу Јеромонах Иларион буде послан за настојатеља у манастир Острог изје се за кратко вријеме надржао; јер се случи да митрополија црногорска остаде управљена, на Његово Величанство милостиви наш Господар Књаз Никола I. позва настојатеља Илариона на управу митрополије црногорске, коју је кроз двије године администрирао. Послије Његово Величанство благоволи наименовати га епископом и пошлече га у Русију ради рукоположења архијерејског. Вративши се као архијереј на Русију у своју домовину почео је уводити ред у цркви својој и упућивати свештенике у тачном вршењу свештеног рада њиховог, трудио се и жељно је ово постићи, а што није успио са свијем, томе су узрок постарије обичаји и неке предрасуде, које су у народу биле. Но при свем том Високопросвештени митрополит Иларион при пошледињем његовом часу могао је са аностојом Павлом рећи: „Подвигом добрим подвизах се, те ченије сконих, вјеру соблюдох.“ Тим: II.

Листак „Гласа Црногорца“.

О ПОСТАНКУ ЖЕЉЕЗНИЦЕ.

Жељезнице се разликују од обичних путова у томе, што се на жељезницама не може произвољно по дјелови ширини возити, као на обичним путовима, по само по сталним гваденим колосјецима.

Жељезнице имају да благодаре свој поставак оним истим чиниоцима, које су нас научиле и друмове градити, а то је тежња у потреби за лакши и бржи саобраћај. Чинјек се може својој крајњој мети само удруживањем приближити, с тога олакшање саобраћаја потламаже поновнише опште напредак. Олакшање саобраћаја пак встојетало је са усавршавањем путова, пловадбе и у опште средстава за саобраћај и саопштавање.

Станје путова у једној држави и њихова дужина могу или служити као сигурно мјерило благостања и дуксног обраћања народног у тој држави. У колико је која пут свавршена, у толико се већи терети могу са једнаким силама превозити: најрешивији пут биће дакле и видкојачинији.

Најразвијени народи са јако развијеним прометом, развијали су ирану вриједност горње истине, те су ради тога настојавали за површина својих путова поставити што ближе хоризонталној (водоравној) линији и да је што развије пострје, из њад више и са тим не бјеху задовољни, онда обложеше вету са гваденим шинама. Због глатке површине оних бјеху терети на пажњу мјеру сведено, због чега се на оваквим путовима могаше и са релативним силама највећи терети превозити.

Прве друмове, које повјесница спомиње, саградиле су велика кнежевина асирска Семирамида, краљ персијски Кири и његови пошледињаци. У Кинеској се такођер налазе претари друмове. Опширније нам повјесница описује трговачки промет Феничијана, којима управо припада заслуга да су први саградиле друмове са површином од камена. Од Феничијана су Грци научили појмити потребу и важност друмова; но код њих су друмови добили са свим други карактер. Друмови Феничијана били су често трговински, док су најрешивији код Грца имали само религиозни и политички значај. Први грчки друмови бјеху посвешћени слави божијој.

Друмове Феничијана и Картагинаца бјеху само каравански, саграђени без великог обзира на равноту и чврстоћу, док најрешивији грчки друмови, на којима се виање грочана, жртвеница кола са киповима и иконостајева — најчистише вине на нашу жељезнице, по надрумове каснијих народа. Грчки путови састојали су се у њиховим највишем дјелу из колосјева узвишеног на разанога. По овим колосјецима (олуцима) кретале се кола сигурно и лако. На востим друмовима бјеху у највишем одстојањима размјештени колосјеци за обилажење кола, која се мјеста већ тада аваше „екретнице“, као што се садича постројења и на жељезницама зову. Да би се пак пренео свети кол на најудаленија мјеста спровести могао, мотрале су њихови свештеници строга на то, да се ширина поменутог колосјека изврши суду поддјелано, као што се то још и дан данас на свима одржанам мјестима примјетити дане. Ширина колосјека мјерила је стално 1.63 метра. Трговачки олакши друмова са колосјецима налазе се још и данас у Грчкој.

Усавршавање друмова прешло је за тим у руке Римљана, код којих се појавио још један, у то савим нов мотив за грађење путова, који је имао за циље убрзано развијање војничке силе у разним крајинама то неумијерне државе. Они су са техничким, скоро неумијерним талентом скабјели много државе са читавим мрежама друмова, састављеним са највишим политичким и економским тактом, тако: Италију, Галију, Британију, Хесперију, Иларију, Трацију, Малу Азију, Понту, Египат и Сјеверну Африку. Ове мреже бјеху врло чисте, а по извјесном плану тако постројене, да су иши главни правци служили римској војсци као стаја да дава освајања. Укупна дужина поменутих мрежа износила је 53.000 римских миља или 78.046 километара. Друмови које су Римљани доцније саградиле, бјеху често трговински.

За времена краљева римских не бјеше изданих друмова, ни таквих са вјештачким грађењима, као са мостовима, пропустима, усјенима и насипима. Годино 442 сградно је Аније Клаудије друм, који се по њему знање Via Appia. Још се и дан данас остаци тог вјештачког дјела рачунају као најбоља друмова Италије. Приликом грађења домацијановог пута (Via Domitiana) савладале се многе техничке тежкоће.

Римљани су своје друмове подизали систематично и имали су веома врло путови, као: појничке, државне, областне и окружне друмове, општајне и пољске путове, судруке, путање за пшане и т. д. При грађењу војничких и државних друмова обирали су се поглавито на то, да ове што је више могуће хоризонтално поставе; тим

поводом саградиле гдне мостове, мекорјева, просјекоте брегове, насупе долине, осушине баруштине, и мочарне предјеле, а то све за то, да би могли друмове у равноту и правој линији спровести.

Већина римских друмова бјеше, са изузетком теренских на којима се само љети возило, са врло великим кошастим камењем у цементу вскадринисана. Она се калдрима постављала на поравнени и добро набивена темељ. Сви главни друмови њихови сагођала су се из три дјела, од којих је средње служило за пшану, а оба са стране за коњицу и кола. У мочарним пределима бјеху друмови постављени на скољма од растовине.

Римски друмови бјеху снабђени са свима удобностима, које се само завољети могу, као: са знацима за показивање одстојања, са кажиштима, са мјестима за одмарање, са камењем за ускакање јахача и т. д.

Почем је саобраћај народа у средњем вијеку био еразмјерно слаб према оном у старјем добу, то је успјелим тога и грађење друмова на свесим напредан начин напуштено. У Францеској не бјеше све до седмог стољећа никаквих других друмова, до оних што су још од Римљана проостали били. Карло Велики поново је остварио остаци тих друмова у Италији и у Францеској, а подигао је и неке нове друмове, нарочито у Азијима. Ма да се у Францеској почетком једнаестог вијека наликљкава возарина — калдрина — на друмовима, то ипак при свем том, није скоро ништа учињено за грађење друмова — све до владе Лудвика XII. Од тог времена почели су већ и закони угједати на иставање и одржавање друмова. Тек почетком 17-го

